

**CLASSICA ET CHRISTIANA, 5/1-2, 2010, editura Universității Al. I. Cuza, Iași
publicația Centrului de Studii Clasice și Creștin, Facultatea de Istorie,
Universitatea "Al. I. Cuza"**

Recent a intrat în peisajul științific al revistelor specializate pentru antichitate din România publicația *Classica et Christiana*, aflată la cel de al cincilea an de la apariție.

Revista, al cărei coordonator este prof. univ. Nelu Zugravu, personalitate recunoscută pe tărâmul antichității, a fost gândită în două volume: primul dedicat analizei aprofundate asupra studiilor ce privesc creștinismul timpuriu, formele sale de manifestare teologică și implicațiile care se referă în special la zona răsăriteană a Imperiului Roman târziu și nu numai, iar a doua parte cu un caracter mai divers cuprinde lucrări ce dezbat antichitatea în general, cu privire specială asupra istoriei, a manifestărilor spirituale din epoca respectivă, a arheologiei perioadei respective.

Revista beneficiază de un comitet științific impresionant de specialiști din spațiul european, care reunesc cele mai mari standarde de autoritate științifică.

De la început, prin programul gândit, publicația a atras atenția unor specialiști reputați din străinătate și chiar din România devenind astfel, locul de apariție al unor studii cu acuratețe științifică aparte, ca valoare. Rândurile de față sunt dedicate volumelor publicate în anul 2010.

Classica et Christiana, 5/1, 2010, p. 11-269 cuprinde un număr de 12 studii care tratează o problemă diversă doar în aparență. Cităm astfel: lucrările ce privesc aspecte legate de teologia creștină timpurie în care se încadrează lucrarea lui A. Avrămuț, *Note asupra pragmatismului ambrozian* (p. 11-30), care atrage atenția asupra programului filosofic al lui Ambrozie de includere a filosofiei antice (Homer, Cicero, Vergiliu etc.) în teologia creștină; Al. Capone, *Società ed eresia alla fine del IV secolo: Constantinopoli 379-383* (p. 103- 120) analizează situația religiei creștine la Constantinopol, care în perioada amintită oscila între adepții sinodului de la Niceea din 325 și ereziile care frământau societatea. În acest sens, cu alte valențe este analizată și cuvântarea lui Grigorie de la Nissa: *Sulla divinità del Figlio e dello Spiritor Sancto* susținută la sinodul asupra ereziilor care a avut loc la Constantinopol în anul 383. M. Girardi (de la Universitatea din Bari) cu lucrarea *L'unità della Chiesa (1 COR12,EF 4) in Basilio di Caesarea e Gregorio di Nazianzo* (p. 121-139) s-a preocupat de unitatea bisericii creștine pe baza exegezelor lui Vasile cel Mare de la Caesarea și Grigorie de la Nazareanul; Attila Jakab, *Paul de Samosate, un eveque pas comme les autres. L'eglise d'Antiochia dans la tourmente politico-religieuse au milieu du IIIe siècle*, (p. 141-169), atrage atenția asupra manifestărilor creștine timpurii din Antiochia în vremea episcopului Paul din Samosata, care era și funcționar imperial, în vremea lui Gallienus și Aurelianus, calitate care a provocat încercări de demitere a sa în anul 264 și ulterior în anii 268/269, pentru imoralitate, pentru ca abia în anul 272 împăratul Aurelian să-l demită la cererea creștinilor din Antiochia. Acest lucru venea și ca urmare a faptului că Paul era adeptul lui Odenathus, lucru ce nemulțumea elita

aristocratică a Antiochiei. Activitatea sa cu caracter religios nu a fost acceptată de o serie de episcopi, adepți ai lui Origenes care au încercat să-l demită.

G.A. Nigro, *L'unità della Chiesa nelle Omelie di Giovanni Crisostomo (I COR,10-13 ed PFH 4,1-6)*, (p. 161-179) prezintă peisajul religios creștin al Antiochiei din veacul al IV-lea marcat de mai multe erezii, schisme, în care se ridică Ioan Chrisostomul prin exegeza asupra textelor din *Corintieni*, 1 și *Ephesieni* 4 militând la unitatea bisericii creștine, arătând și posibilele cauze care au condus la apariția ereziilor.

Ilaria Trabace, *EPH. 4 nelle Omelie sul Cantico dei Cantici di Gregorio di Nissa* (p. 193-205), tratează problematica simbolurilor din Omelia scrisă probabil pe la anul 391 de către Grigorie de la Nissa, una din ultimele sale lucrări.

N. Zugravu, *Itineraria Ecclesiastica nella Scythia Minor* (p. 227-269) reprezintă o sinteză extrem de atentă realizată asupra călătoriilor efectuate de prelații creștini între secolele IV-VI pe teritoriul Sciției Minor pe de o parte și participările la manifestările ecumenice locale sau universale, pe de altă parte. Nu lipsite de interes sunt mențiunile ce privesc pe Sava Gotul, ori pe monofiziți (sec.V-VI) sau pe călugării sciți (sec. VI etc.), pelerinajele organizate în afara provinciei sau în Sciția Minor. Importanța provinciei dobrogene pentru creștinismul timpuriu este evidențiată și de alegerea ca loc de refugiu pentru adepții unor erezii, sau loc de pelerinaj pentru anumiți misionari. Însoțită de hărți ilustrative lucrarea formează o bază de date extrem de importantă pentru cineva care dorește să aprofundeze cunoașterea fenomenului religios creștin în detaliu.

Un loc distinct îl ocupă în paginile acestui volum câteva studii ce privesc filologia antică, precum : N. Adkin, *More additiones to Maltby's Lexikon of Ancient Latin Etymologies and Maragoni's Supplementum Etymologicum; The scholia to Lucan*,(p. 33-76); N. Biffi, *La rinuncia di Plauto al miles* (p. 77-92); A. Bruzzone, *Sull'ethos militare di Aezio: congettura a Merob. Paneg.pros.frg. IA 18.*(p. 93-102); F. Scoditti, *Immagini sonore in Ovidio: da Roma a Tomi* (p. 181-192).

Classica et Christiana, 5/2, 2010 (p. 275-599) tratează printr-o suită de lucrări una mai importantă decât cealaltă, prezentând aspecte de istorie militară, politică și manifestări spirituale etc.

Descoperirea în cursul cercetărilor efectuate în fortificația romană târzie de la Mehadia (jud. Caraș- Severin) a unei fibule romane de bronz de tip Hrušica oferă posibilitatea stabilirii unor repere cronologice mai precise pentru perioada de folosire târzie a cetății, respectiv în a doua jumătate a secolului IV. (Benea Doina, Dinulescu P., Bunoiu V., *Eine Bronzefibel aus dem Lager von Mehadia*, (p. 277-286).

Recunoscut pentru studiile sale care tratează problematica economică romană în spațiul micro-asiatic, O. Bounegru, în *Armateurs et marchands de Nicomedie dans la Mediterranee á l'epoque romaine*, (p. 287-298) prezintă o analiză interesantă asupra activității negustoresti desfășurate de acești "cărăuși maritimi" din spațiul Mării Marmara și al Mării Negre, care ajung până pe Dunăre atingând chiar provinciile romane de la Dunărea de Jos (Moesia Inferior, Moesia Superior și chiar Dacia). Activitatea lor laborioasă se manifestă în mod special între altele și de transportarea marmorei.

Reputata cercetătoare croată de la Zagreb Marija Buzov, (*The Topography and the Archaeological Material of the early Christian Period in Continental Croatia*), (p. 299-

334) și-a propus prezentarea într-o sinteză elaborată a mărturiile creștine constatate arheologic în mediul urban al Pannoniei în segmentul care aparține Croației (*Siscia, Cibalae, Mursa, Aquae Iasae Iovia, Aquae Balissae*), fortificații și așezări de refugiu (Lobor, Ozalj, Donja Glavnica), cimitire și morminte izolate (Štrbinci, Treštanovci, Veljki Bastaji, Sv. Marija pod Okićem, Prozor, Čečavac, Beli Manastir, Zagreb, Sotin, Sv. Martinna Muri, Kalnik, Selci Đakovački, etc.).

Autoarea a identificat un număr de 64 de localități moderne în care au apărut mărturii creștine timpurii databile în secolele III-V, caracterizate prin edificii de cult, sarcofage, piese descoperite din inventarul unor morminte: amulete, opaițe etc. În răspândirea creștinismului trei centre ar fi deținut un loc central: Salona, Sirmium și Aquileia.

P. González-Conde Puente de la Universitatea din Alicante, *A Propósito de la Imagen dinástica de Trajano* (p. 335-349) și-a propus o analiză asupra politicii dinastice a împăratului Traian prin monedele emise, fapt constatat mai ales după anul 106, când după cucerirea Daciei resursele materiale au permis emisiuni monetare pentru propaganda imperială pentru Traian și familia sa.

B. P. Maleon de la Universitatea din Iași, *Some notes on the Clerical exile in the Byzantine Empire. Since the End of antique World to the Macedonian Ascension* (p. 351-367) tratează o problemă interesantă asupra clericilor care se opuneau politicii religioase oficiale, și care se încheia de regulă cu exilul celor în cauză. Autorul demonstrează pe baza surselor de epocă că acest fenomen era tratat cu atenție de politica imperială care se manifesta cu oarecare precauție față de religia creștină și prelații săi importanți.

I. Moga, *Le culte indigene de la Bellone micrasiatique* (p. 369-393) prezintă o problematică tratată cu acuratețe pe baza surselor literare, dar și epigrafice într-o teză de doctorat din care autorul a prezentat acest fragment, dedicat zeiței Bellona, cult larg răspândit în spațiul oriental al Asiei Mici.

S. Nemeti, de la Universitatea clujeană ne propune un studiu asupra populației din vicus-ul militar și castrul de la Arcobara și mai ales manifestările religioase atestate epigrafic sau pe bază de monumente (*Society and Religion in Ilișua (Dacia)* (p. 395-433). Autorul constată că deși unitatea din castru *ala I Tungrorum Frontoniana* a fost recrutată din mediul german de la gurile Rinului, manifestări religioase indigene germano-celtice sunt puțin sesizabile, indiciu că în momentul stabilirii în Dacia în primele decenii ale secolului II, unitatea era romanizată în bună măsură. Numele atestate epigrafic cuprind cca. 59,45 % nume latine, iar restul aproape simetric sunt grecești, tracice și celtice. În acest context, se observă în mare parte adorarea divinităților greco-romane: Jupiter, Iunona, Mars, Liber și Libera, Silvanus, Venus, Fortuna sau genii protectoare ale trupei sau ale locului de staționare etc. Studiul de sinteză a lui S. Nemeti a adunat toate formele de manifestare religioasă de pe teritoriul Arcobadarei, atât monumentele epigrafice și funerare cât și statuetele, încercând astfel să ofere o imagine complexă asupra fenomenului în discuție.

Pe baza informațiilor epigrafice păstrate în Britannia, J. J. Palao Vicente de la Universitatea din Salamanca (*Los Veteranos Legionarios en Britannia*) (p. 435-463), ne propune o analiză asupra locurilor în care s-au stabilit veterani provenind din legiunile care au staționat în Britannia în diferite perioade. În general se constată

stabilirea veteranilor în zone apropiate de fostele castru de legiune, lucru care s-a observat în mai toate provinciile romane unde a fost analizat acest fenomen.

Un subiect distinct în problematica volumului îl reprezintă studiul lui M. Pawlak de la Universitatea Nicolaus Copernicus din Torun, referitor la o dispută de graniță între Sparta și Messenia, veșnicele rivale în decursul istoriei (*Boundary dispute between Sparta and Messene*) (p. 465-478). Studiul de față tratează un aspect aparte și anume preluarea după bătălia de la Cheronea din anul 338 a. Chr. prin porunca lui Filip al II-lea de către Messenia a unui teritoriu aflat pe cursul superior al râului Nedon. Teritoriul în discuție a fost obiect al disputei dintre cele două polisuri grecești până la cucerirea romană, chiar și după această dată până în vremea împăratului Marcus Aurelius.

V. Petrović de la Belgrad atrage atenția asupra unui sit arheologic interesant care a apărut în secolele III-IV, în preajma orașului Naissus, cu numele de *Mediana*. Așezarea deschisă s-a dezvoltat de-a lungul drumului imperial spre Constantinopol fără a avea urme de fortificații. Autorul aduce o serie de argumente care pledează pentru a atribui și identifica aici o reședință imperială din epoca constantiniană, având în vedere și faptul că împăratul Constantin cel Mare era originar chiar din Naissus. Autorul preia în bună măsură informațiile asupra cercetărilor arheologice oferite de lucrarea lui P. Petrović asupra Mediane publicată în anul 1994 (*Mediana – Residence of Roman Emperors*, Belgrade). De remarcat urmele unui palat imperial cu *thermae* și un *nymphaeum* alături de un număr mare de construcții cu caracter privat, un apeduct surprins pe cca. 5 km. etc.

Sanja Pilipović, *Free-Standing Medallions with Portraits in Upper Moesia*, (p. 491-513) propune o analiză asupra unui tip de monument funerar sub formă de medalion independent lucrat aparte. Constatat în Dacia într-un număr mare de exemplare, cca. 43 până în anul 1982 (când a fost publicată monografia Luciei Marinescu referitoare la monumentele funerare din Dacia), medalioanele funerare nu apar între piesele caracteristice din provincia vecină Moesia Superior. S. Pilipović a realizat un *corpus* de doar 7 monumente. Interesante sunt observațiile finale ale autoarei, care identifică un posibil atelier local de piatrărie la *Viminacium* sau *Vinceia* (Smederevo), în ultima localitate s-au descoperit cele mai multe piese de acest tip (3); într-un caz exemplarul descoperit la *Aquae* (Prahovo) prezintă afinități cu piesele descoperite în Dacia, fiind apreciat ca un import din provincia nord-dunăreană, iar ultima piesă, cea descoperită la Kosmaj, în bună măsură și datorită calității deosebite a marmorei este considerată de asemenea un import. Medalioanele funerare sub formă de *imago clipeata* își au originea în nordul Italiei, la Altinum de unde s-au răspândit și în zona est-europeană a Imperiului, până în Dacia.

Un număr impresionant de 30 de recenzii (p. 515-585) asupra unor lucrări de specialitate recent apărute încheie volumul.

Un loc distinct îl ocupă **Cronica Activității Științifice a Centrului de Studii Clasice și Creștine (2009-2010)**, conținând comunicările, publicațiile și mobilitățile LL-Erasmus ale membrilor Centrului. Semnificativă și impresionantă în același timp este lista publicațiilor intrate în Biblioteca Centrului, dovadă a unui schimb laborios de publicații.

Classica et Christiana a devenit în scurt timp o publicație de elită în peisajul științific românesc și nu numai, fiind una din puținele publicații cu un profil axat clar

pe antichitate. Pentru aceasta colectivul redacțional, al cărui suflet este prof. Nelu Zugravu merită felicitări sincere!

Doina Benea
(Prof. univ. emerit, Universitatea de Vest din Timișoara)